

Vi må aldri undervurdere de små skritts politikk

Taler

Thorbjørn Jagland

Dato

10 desember 2013

Sted

Oslo Rådhus

Omstendigheter

Tildeling av Nobels fredspris til Organisasjonen for forbud mot kjemiske våpen (OPCW)

- 1 Deres Majesteter, Deres Kongelige Høyhet, Prisvinnerens representanter, Eksellenser, mine damer og herrer,

- 5 I innledningen til Konvensjonen om forbud mot utvikling, produksjon, lagring og bruk av kjemiske våpen fra 1997, heter det at partene til denne konvensjonen er «Determined for the sake of all mankind, to exclude completely the possibility of the use of chemical weapons.»

Er det ikke vakkert?

10

Enda vakrere: Dette kan oppnås. Vi er faktisk nær målet.

Det skyldes i høy grad Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons (OPCW) som fikk oppdraget med å gjennomføre konvensjonen.

15

Nobels Fredspris for 2013 går derfor høyst fortjent til en organisasjon og dens medarbeidere som har jobbet i det stille for å fjerne en hel kategori våpen.

Vi gratulerer!

20

Og vi oppfordrer med årets pris de statene som ikke har sluttet seg til konvensjonen, om å gjøre det.

25

Bruk av kjemikalier i krig er nesten like gammelt som menneskeheten. I tusener av år har spyd og piler blitt påført gift for å øke deres virkning. Homers Iliaden og Odyseen forteller oss at slike forgiftete piler ble brukt av partene i den trojanske krig. Kinesiske Sun Tzu omtaler bruken av ulike brannvåpen.

30 Innenfor hinduismen går Manus lover inn for et forbud mot gift- og
brannpiler, men anbefaler i stedet å forgifte mat og vann.

Opp gjennom århundrene finnes det masser av eksempler på bruk av ulike
kjemiske våpen.

35 Etter hvert kom også kravene om å forby slike våpen. Haagerklæringen fra
fredskongressen i 1899 og konvensjonen fra kongressen i 1907 gikk inn for å
forby «gift og giftvåpen» i krigføring.

Det hjalp bare så lite.

40

Første verdenskrig førte til den første massive bruk av kjemiske våpen i krig. Ved
slutten av krigen hadde i alt 124, 000 tonn gass blitt produsert. En regner med at
85,000 mistet livet på grunn av kjemiske våpen, mens nesten 1,2 millioner ble
skadet.

45

Etter første verdenskrig ble arbeidet intensivert med å forby bruken av kjemiske
våpen og hindre slike lidelser, for soldater og sivile. Resultatet av denne nye
globale forpliktelse var Geneve-protokollen av 1925 om forbud mot bruk av
kvelende, giftige og andre gasser, og bakteriologiske metoder for krigføring. Det
50 hjalp ikke så mye. Fordi den ikke forbød produksjon og lagring av slike våpen.
Så lenge det var lov å besitte slike våpen var fristelsen stor til å bruke dem. Hitler
benyttet kjemiske midler til å ta livet av millioner av mennesker under andre
verdenskrig, men til manges forundring benyttet han ikke kjemiske våpen
direkte under selve krigføringen under andre verdenskrig. I Berlin var man
55 antakelig redd for hva de alliertes svar kunne bli om tyskerne først brukte slike
våpen. Deres egne styrker kunne også bli rammet av bruk på slagmarken.

Etter andre verdenskrig har kjemiske våpen blitt brukt en rekke ganger. Det
forrige regimet i Irak brukte kjemiske våpen i omfattende grad både i krigen mot
60 Iran på 1980-tallet og mot sin egen kurdiske befolkning. Terrorister har også
brukt slike våpen.

Geneveprotokollen av 1925 hadde med andre ord ikke hatt den nødvendige
virkning.

65

Det var åpenbart at en mer omfattende avtale måtte til. I 1992-93 ble så den nye

konvensjonen utarbeidet. Den forbyr bruk, produksjon og lagring av slike våpen. Konvensjonen trådte i kraft fra 1997. OPCW ble opprettet for å påse at konvensjonen blir gjennomført.

OPCWs siktemål er altså ikke rustningskontroll, som så ofte ellers i slike sammenhenger; siktemålet er nedrustning i form av avskaffelse av kjemiske våpen. I virkeligheten et enormt skritt i menneskehetens historie. Fordi aldri tidligere har et våpen som tidligere inngikk i staters militære styrker og doktriner, blitt forbudt og forsøkt fjernet fra jordens overflate.

Med konvensjonen, som trådte i kraft i 1997, er bruk av kjemiske våpen blitt folkerettslig tabu.

Konvensjonen er svært forpliktende og detaljert. Alle land som ratifiserer avtalen, forplikter seg til å gi en detaljert oversikt over hva de eventuelt måtte ha av kjemiske våpen og produksjonsapparat for fremstilling av slike våpen. De forplikter seg videre til å destruere det de måtte ha av slike våpen og produksjonsanlegg, samt å åpne for internasjonal kontroll av at destruksjonen har funnet sted. Destruksjonen må skje i samarbeid med OPCW. OPCW har rett til å inspisere et hvilket som helst produksjonsanlegg i en signatarstat på 76 timers varsel.

190 land er nå medlemmer av OPCW. Medlemmene representerer 98 prosent av jordens befolkning og territorium og også 98 prosent av verdens totale kjemiske industri. 80 prosent av kjemiske våpen er blitt fjernet. 90 prosent av produksjonskapasiteten er ødelagt.

Vi er således ganske nær å nå et ytterst ambisiøst mål, å eliminere kjemiske våpen totalt. Dette er ikke bare resultatet av et samarbeid mellom mange land, men også et samarbeid der næringsliv, forskningsinstitusjoner og organisasjoner i disse landene inngår. Uten et slikt samarbeid ville gjennomføring av mange av bestemmelsene i konvensjonen ikke vært mulig.

Årets pris går derfor til en form for internasjonalt samarbeid som vi må ha mer av på andre områder.

Men det har ikke bare vært suksesser. OPCW var ikke i stand til å overholde fristen, som var april 2012, for ødeleggelse av erklærte kjemiske våpen. Ca. 20

prosent, i hovedsak amerikanske og russiske våpen, er fremdeles ikke ødelagt. Det er selvsagt ikke akseptabelt at to ledende makter, som selv ivrer så sterkt for at andre hurtigst mulig skal ødelegge sine lagre, ikke har rukket å gjøre det samme selv. Please, speed up the process! Etter at Syria nå har sluttet seg til OPCW, er det bare 6 stater som står utenfor: Israel og Myanmar, som har signert, men ikke ratifisert konvensjonen. Please ratify it!

Angola, Nord-Korea, Egypt og Sør-Sudan har verken signert eller ratifisert. Please do so!

Det er et stort skritt framover at Syria har sluttet seg til OPCW og at planer nå utarbeides for destruksjon av alle dets kjemiske våpen. Det er selvsagt en enorm utfordring for OPCW å få ødelagt alle disse våpnene under den krig og det kaos som rår i landet, og på mye kortere tid enn en vanligvis har tilgjengelig.

De navnløse inspektører fra OPCW gjør en uhyre viktig og vanskelig jobb. Derfor er det så meningsfylt at mange av dere er til stede her i dag. Dagens pris er også deres pris.

Målet om å fjerne kjemiske våpen fra jordens overflate er ytterst ambisiøst, men det er ikke nødvendigvis slik at dette målet vil bli nådd en gang for alle. Utviklingen stopper ikke opp. Vi kan ane utviklingen av nye former for krigføring, nye typer kjemiske våpen, typer som verden ikke har sett til nå og som potensielt er fryktelige i sine konsekvenser. Diskusjonen om mulige nye stoffer som i dag ikke er definert i konvensjonen, vil stille OPCW overfor nye utfordringer.

Vi må aldri undervurdere de små skritts politikk. Kjemivåpenkonvensjonen og OPCWs oppfølging har vist hvordan små skritt kan gi store resultat.

Den lange linje i arbeidet til Den Norske Nobelkomite er dels kampen for nedrustning, men enda mer kampen for det internasjonale samarbeid, enten dette foregikk gjennom Folkeforbundet eller FN. OPCW står trygt plantet i begge disse tradisjonene, som også står så sentralt i Alfred Nobels testamente.

I dagens aktuelle situasjon i Midtøsten og Den Persiske Gulf er det et viktig perspektiv i Kjemivåpenkonvensjonen og OPCWs eksistens. Nemlig at igjen ble et slikt multilateralt rammeverk en plattform for å forsøke å løse en aktuell krise

uten bruk av våpen. Man var på kanten av en ny militær konfrontasjon i Midtøsten som kunne få uante konsekvenser. Dette er foreløpig unngått.

150 Det bedre klimaet dette skaper, kan bane veien for forhandlinger om en løsning på hele konflikten i Syria. Vi vet fra før at ett positivt skritt kan etterfølges av andre.

Jeg håper alle er med meg i bønnen til partene: Legg ned våpnene, få en slutt på blodbadet, kom til forhandlingsbordet.

155

At ledelsen i Den russiske føderasjon så at kjemivåpenkonvensjonen og OPCW kunne brukes til å få konflikten om de kjemiske våpnene inn på et nytt spor, og at President Obama svarte positivt, kan også ha bidratt til skape et nytt klima rundt Irans atomprogram. President Rouhani reiste til FNs Hovedforsamling med et mer positivt budskap enn vi har hørt tidligere. Den første telefonsamtale mellom Irans og USAs presidenter på mer enn 30 år fant sted. En viktig, om enn foreløpig, avtale er allerede inngått for å begrense Irans atomprogram.

165 Vi vet at en politisk løsning i Syria og en fredelig løsning på Irans atomvåpenprogram er vanskelig. Men utviklingen er mer løfterik enn på lenge. Fred er et vanskelig spørsmål. Vi ser det også i debatten om Nobels Fredspris. Mange ønsker at prisen alltid skal gå til de uredde og prinsippfaste enkeltmennesker. Vi trenger slike forbilder som skaper håp i en komplisert og for mange en verden full av trusler. Prisen har ofte gått til slike enestående forbilder. Mange av dem har beveget verden i riktig retning.

170

Men fred skapes ikke bare av enkeltmennesker og idealister. Vi må også ha realpolitikere som evner å bevege verden vekk fra konfrontasjon innenfor ofte trange rammer. Vi trenger dessuten institusjoner, ikke minst de globale innenfor FN.

175

Det er samspillet mellom alle disse som kan skape fred. Derfor har Nobelprisen honorert alle disse retningene.

180 Dette må fortsette å være Nobelkomiteens plattform.

Alfred Nobels testamente er et visjonært dokument. Og samtidig konkret. Han skrev at prisen skulle gå til den som har virket mest for forbrødring mellom

185 nasjonene, for å redusere stående armeer og for å ha sammenkalt
fredskongresser.

Avtalen om de strategiske atomvåpnene fra 2010 mellom presidentene Obama
og Medvedev var viktig fordi alternativet var et nytt atomvåpenkappløp. Så den
190 passet inn i en moderne forståelse av Alfred Nobels krav om å redusere stående
armeer.

Kjemivåpenkonvensjonen og OPCWs arbeid oppfyller alle Alfred Nobels krav.
Det handler om nedrusting, er en form for moderne fredskongress og styrker
195 forbrødringen mellom nasjonene.

Hva mer er: mens forhandlingene om atomvåpen har bygget på at
atommaktene har forbeholdt seg en eksklusiv rett til å ha atomvåpen,
inneholder Kjemivåpenkonvensjonen ingen slik rettighet. Den er en reell
200 nedrustningsavtale. Alle skal avskaffe sine kjemivåpen. Alle nasjoner blir
behandlet på like fot.

Dette må være perspektivet også når det gjelder atomvåpen slik møtet i FN's
Sikkerhetsråd som president Obama innkalte til i 2009, vedtok.

205 Også atomvåpnene må bort fra jordens overflate!

Det er mange som spør, ikke minst i Syria selv, om det egentlig gjør noen
forskjell om man blir drept av kjemiske våpen eller på konvensjonell måte. For
210 dem som rammes er svaret nei, selv om ingen skal undervurdere de lidelser som
kjemiske våpen påfører ofrene.

På veien mot en fredeligere verden er det imidlertid viktig å bekjempe de mest
uhyrlige våpen først, masseødeleggelsesvåpnene. Vi har bannlyst de biologiske.
215 Den Norske Nobelkomite har delt ut mange priser til kampen mot kjernefysiske
våpen.

I dag er fokus på de kjemiske våpen, og hvor langt vi er kommet. Æren for det
går til konvensjonen fra 1997 og til OPCW. Vi hyller dagens prisvinner og
220 ønsker lykke til med de viktige oppgaver som gjenstår.

Takk for oppmerksomheten.

Kilde

nobelpeaceprize.org

225

Emner

Atomvåpen, Nedrustning, Nobelpris, Nobels fredspris, Nobeltale

URI

<https://www.virksommeord.no/tale/vi-ma-aldri-undervurdere-de-sma-skritts-politikk>

230

235

240

245

250

255

260